

**ՀԱՅՈՑ ԾԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐՁԱԳԱՆՔՆԵՐԸ
«ՆՅՈՒ ՅՈՐՔ ԹԱՅՄԱ»-ՈՒՄ (1914-1916 ԹԹ.)**

Բանալի բառեր՝ Հայոց ցեղասպանություն, ամերիկյան մամուլ, կոպորաձևեր, դեսպանատուն, զեկուցագրեր, նահանգներ

Հայոց ցեղասպանությանն առնչվող հիմնահարցերը մշտապես եղել են ամենատարբեր գիտական հետազոտությունների խնդրո առարկա: Այս առումով հատկանշական են մասնավորապես ԱՄՆ մամուլում տեղ գտած նյութերը, հատկապես ամերիկյան «Նյու Յորք Թայմս» թերթի հրապարակումները, որոնք ներկայացված են Ռ. Քլոյանի «Հայոց ցեղասպանությունը. ԱՄՆ-ի մամուլի հրապարակումներ (1915-1922)»¹ ժողովածուում: Թեմայի շրջանակներում կատարվել են նաև առանձին ուսումնասիրություններ՝ նվիրված այնպիսի հիմնահարցերի քննությանը, ինչպիսիք են՝ «պաշտոնական Վաշինգտոն-ամերիկյան մամուլ հարաբերությունները, ամերիկյան կառավարության ազդեցությունը մամուլի վրա»²:

Հայոց ցեղասպանության առանձին հիմնահարցերի քննությանը նվիրած ուսումնասիրությունների համապատկերում թերևս արդիական է ամերիկյան առաջատար «Նյու Յորք Թայմս» լրագրի (1914-1916 թթ.) հրապարակումների ժամանակագրական ուսումնասիրությունը: Սույն հոդվածում փորձել ենք վերլուծել թերթի հրապարակումներում զետեղված Հայոց պատմության արյունոտ էջերից մեկի՝ Հայոց

¹ Տե՛ս, Kloian R. D., The Armenian Genocide, News Accounts from the American Press: 1915-1922, 2005.

² Այդ մասին մանրամասն տե՛ս Զաքարյան Ս., Հայոց ցեղասպանության լուսաբանումը ԱՄՆ մամուլում (1915-1917 թթ.) Հայոց ցեղասպանության պատմության և պատմագրության հարցեր, № 4, Երևան, 2001:

ցեղասպանության վերաբերյալ առկա տեղեկատվությունը, համադրությամբ տալ 1914-1916 թթ. Օսմանյան կայսրությունում հակահայկական քաղաքականության հնարավորինս ամբողջական պատկերը, պարզել, թե ԱՄՆ-ի իշխանություններն ինչ կերպ են արձագանքել այդ իրողություններին, ինչ չափաբաժնով է հանրությանը հրամսվել Թուրքիայի հայակործան գործելակերպը: Թերթում հրատարակված առանձին նամակների, հայտարարությունների, հաշվետվությունների, հաղորդագրությունների, զեկույցների, ականատեսների վկայությունների փոխկապակցված ուսումնասիրության և համադրության միջոցով փորձել ենք հնարավորինս նորովի լուսաբանել Թուրքիայի՝ հայերի ցեղասպանությանն ուղղված ծրագիրը, վերջինիս տարածաժամանակային ու ծավալային ընդգրկումն ու իրագործման կառուցակարգը: Անդրադարձել ենք նաև մինչ այժմ ինչ-ինչ պատճառներով անհայտ մնացած կամ տարբեր մեկնաբանություններ ստացած նյութերին, արժևորել դրանք արդի պայմաններում: Այս համատեքստում ի ցույց են դրվում նաև Թուրքիայի կողմից դեռևս հարյուր տարի առաջ իրականացված եղեռնագործության առնչությամբ մեծ տերությունների՝ մինչ այժմ անպատասխան մնացած և անորոշությամբ քողով պատված քաղաքականության էությունը և այդ առնչությամբ ԱՄՆ-ի ինչպես անցյալում, այնպես էլ ներկայիս դիրքորոշումը Թուրքիայի մերժողական քաղաքականության նկատմամբ:

1914 թ. նոյեմբերի համարներից մեկում հաղորդում է տպագրվում Թուրքիայում քրիստոնյաների վտանգված լինելու մասին³. բոլոր տղամարդիկ հարկադրաբար զորակոչվում էին բանակ: Այստեղ հրապարակվում է նաև նոյեմբերի 11-ին Պետրոգրադից ստացված հաղորդագրություն, որում ասվում է. «Կ. Պոլսից այստեղ ժամանած փախստականները հայտնել

³ St' u, The New York Times, November 12, 1914 (3:5<7), Report christians in peril in Turkey.

են, որ Թուրքիայում իրավիճակը ընդհանուր առմամբ սարսափելի է»⁴: Ահազանգում են, որ քրիստոնյաներին և հատկապես հայերին վտանգ է սպառնում, հայտնում են վերջիններիս նկատմամբ Թուրքիայում կատարված ավազակությունների, սպանությունների և դաժանությունների մասին: 1915 թ. հունվարին թերթում հրապարակվում է «Քրիստոնյաները մեծ վտանգի մեջ են»⁵ խորագրով հաղորդագրությունը, որում տեղ է գտել Թալեաթի «Թուրքիան՝ միայն թուրքերի համար» հայտարարությունը: 1915-ի մարտին թերթում տպագրվում է հայ բժիշկ Տերտերյանի տեղեկատվությունը, ըստ որի՝ Ալաշկերտի ողջ հարթավայրը ծածկված է տղամարդկանց, կանանց և երեխաների դիակներով: Նշվում է, որ այս շրջանից ռուսական զորքերի նահանջելուց հետո քրդերը հարձակվել են տեղի անօգնական ժողովրդի վրա և նրանց փակել մզկիթներում. «Տղամարդիկ սպանվել են, իսկ կանայք քշվել են հեռավոր լեռները»⁶:

1915-ի ապրիլի 28-ին «Նյու Յորք Թայմս»-ում հրատարակվում է դեսպան Մորգենթաուի՝ «Կոչ Թուրքիային՝ դադարեցնել ջարդերը» խորագրով հաղորդագրությունը, որտեղ ասվում է. «100-ից ավելի ականավոր հայեր ձերբակալվել են հեղափոխական շարժումներին մասնակցելու շինծու պատրվակով»⁷: Ապրիլի 29-ին լրագիրը հանդես է գալիս բռնություններից տուժած հայերին ամերիկյան Կարմիր խաչի կողմից ցուցաբերվող օժանդակությունն արգելելու մասին Թուրքիայի կառավարության որոշման հրապարակմամբ⁸: Ըստ լրագրի հաղորդած տեղեկատվության՝ մի քանի շաբաթ

⁴ St' u, The New York Times, November 11, 1914, Special Cable to New York Times Petrograd.

⁵ St' u, The New York Times, January 13, 1915 (3:4,5), Christians in great peril.

⁶ St' u, The New York Times, March 20, 1915 (4:3), Whole plain strewn by Armenian bodies...

⁷ Չաքարյան Ս., նշվ. աշխ., էջ 72:

⁸ St' u, The New York Times, April 29, 1915, Turkey bars Red Cross.

առաջ հայերի դեմ թուրքերի կողմից իրականացվող ոճրագործությունների մասին նամակով հաղորդվել է ամերիկյան Կարմիր խաչի աշխատակազմին՝ խնդրելով, որ տուժածներին օգնելու համար Թուրքիա ուղարկվեն բժիշկներ և բուժքույրեր: Այստեղ կան նաև անառարկելի փաստեր Թուրքիայի կառավարության կողմից իրականացվող հայաջինջ քաղաքականության, հայ ժողովրդի հալածանքների, կոտորածների և խոշտանգումների, ինչպես նաև վերջիններիս նկատմամբ ԱՄՆ-ի դիրքորոշման վերաբերյալ: Թերթում տպագրված նամակներից մեկում հայերի նկատմամբ իրականացվող բռնապետական քաղաքականությունը բնորոշվում է որպես «պատմության մեջ արձանագրված ամենամեծ ու ամենահամակարգված ջարդերի շարք»⁹:

1915 թ. մայիսից «Նյու Յորք Թայմս»-ում զետեղվում են հաղորդագրություններ Վանում հայերի նկատմամբ քրդերի և թուրքերի կողմից իրականացվող դաժանությունների, կոտորածների, կոտորված վեց հազար հայերի, ինչպես նաև վերջիններիս ինքնապաշտպանության մասին¹⁰: 1915 թ. մայիսի 24-ին թերթում հրատարակվում է Մեծ Բրիտանիայի, Ֆրանսիայի և Ռուսաստանի պաշտոնական համատեղ հայտարարությունը, որում կոչ էր արվում պատժել հայերի զանգվածային սպանությունն իրականացնող թուրքերին: Ինչպես նշվում է սույն հրապարակման մեջ. «Արդեն մեկ ամիս է, ինչ օսմանյան իշխանությունների թողտվությամբ և օժանդակությամբ՝ քրդերն ու Թուրքիայի բնակչությունն զբաղվում են հայերի ոչնչացմամբ: Նման կոտորածները տեղի են ունեցել ապրիլի կեսերին Էրզրումում, Մուշում, Զեյթունում և ամբողջ Կիլիկիայում»¹¹: Հայտարարության մեջ արձագանք են գտնում

⁹ Նույն տեղում:

¹⁰ http://www.armenianedia.org/index.php?title=6%2C000_Armenians_Killed_nyt_19150518 :

¹¹ St' u, The New York Times, Published: May 24, 1915, Allies to punish turks who murder...

նան Վանի շրջանում տեղի ունեցած շուրջ հարյուր գյուղերի բնակչության սպանությունները, քաղաքում քրդերի կողմից հայկական թաղամասի շրջափակումը, միննույն ժամանակ Կ. Պոլսում անմեղ հայ բնակչության դեմ Օսմանյան կառավարության մոլեգնումը: Օսմանյան կառավարության դեմ ուղղված մեղադրանքներին հաջորդում է պատերազմն սկսելուն պես քրդերի և թուրքերի կողմից հազարավոր հայերի կոտորածների մասին տեղեկատվությունը, իսկ 1858-1886 թթ. իրադարձությունները բնորոշվում են «Հապճեպ Ցեղասպանություն»¹²:

Թուրքերի կողմից իրականացված հայերի մեծածավալ ջարդերն ու տեղահանությունները արձագանք են գտնում թերթի նաև հուլիս ամսվա համարներում: Լրագրում տեղ են գտնում Թուրքիայից վերադարձած ամերիկացի զբոսաշրջիկների վկայություններն Օսմանյան կայսրությունում քրիստոնյա հայերի և հույների պարբերաբար իրականացվող բռնի տարհանումների, սրի կամ սովի մատնվելու վտանգի և կամ էլ իսլամ ընդունելու հարկադրանքի մասին: Տեղեկատվություն է հաղորդվում նաև Էրզրումի, Վանի, Բիթլիսի, Դիարբեքիի, Խարբերդի և Ադանայի վիլայեթներից տասնյակ հազարավոր հայերի վտարման մասին: Մակայն պետք է նշել, որ այս ամենի մասին թերթում հրատարակվում էր մասամբ՝ կրելով զուտ որոշակի մեղադրական ենթատեքստով տեղեկատվության բնույթ՝ առանց որևէ գնահատականի ինչը հաստատում է այն փաստը, որ այս հարցում «ԱՄՆ-ի դիրքորոշումն ընդգծված չէ՞զոք էր»¹³: Նման դիրքորոշումը պատճառաբանվում է ԱՄՆ-ի կողմից Օսմանյան կայսրության հետ չթշնամանալու և դրանից բխող իրավաքաղաքական շահերի հանգամանքով¹⁴:

¹² Թոնի Ս. Քահվե, Հայոց ցեղասպանությունը, Հայոց ցեղասպանության վերաբերյալ բանավոր և գրավոր փաստերի զեկուցում, էջ 3:

¹³ Զաքարյան Ս., նշվ. աշխ., էջ 73:

¹⁴ Տե՛ս, Մերձավոր Արևելք, Հողվածների ժողովածու, էջ 43:

Օգոստոսի համարներում թերթը հանդես է գալիս Բիթլիսի շրջանում թուրքերի կողմից գնդակահարված և Տիգրիս գետը նետված 9000 կանանց ու երեխաների, Կիլիկիայի հայ բնակչության հալածանքների մասին տեղեկատվությամբ: Նշվում է շուրջ 40 000 սպանված հայերի, այդ թվում նաև՝ Կ. Պոլսում հրապարակայնորեն կախաղան հանված Հնչակյան կուսակցության քսան անդամների մասին¹⁵:

Օգոստոսի 18-ի համարում հրապարակված նամակով հայերի ջարդերը որակվում են որպես ամբողջ հայ բնակչության թուրքերի կողմից կանխամշակված ոչնչացման ծրագիր¹⁶: Բիթլիսի եղեռնագործություններն ու հայաբնակ քաղաքներից հայերի արտաքսումը և բռնագաղթը արձագանք են գտնում «Նյու Յորք Թայմս»-ի օգոստոս ամսվա հաջորդ հրապարակումներում:

1915 թ. սեպտեմբեր-հոկտեմբեր ամիսներին թերթում հրապարակվում են հայերին օժանդակելու և օգնություն տրամադրելու ուղղությամբ ԱՄՆ-ի կողմից իրականացվող միջոցառումների մասին լուրեր, որոնք գերազանցապես կրում էին նյութական և մարդասիրական բնույթ՝ զուրկ պաշտոնական որևէ գնահատականից:

Այսպես, 1915 թ. սեպտեմբերից թերթի հրապարակումներում ի հայտ են գալիս ԱՄՆ-ի արձագանքները տեղի ունեցող իրադարձությունների առնչությամբ: Ասվածի վկայությունը սեպտեմբերի 5-ի համարում տեղ գտած «1 500 000 հայեր սովամահ են լինում» վերտառությամբ հրապարակումն է, որի հիմքում Հայկական օժանդակության ֆոնդի ամերիկյան կոմիտեում Կ. Պոլսից ստացված նամակներն էին՝ հունիսի 15 և հուլիսի 12 թվագրմամբ, որոնցում նկարագրվում էին այն սարսափները, որոնց պարբերաբար ենթարկվում էին հայ

¹⁵<http://query.nytimes.com/mem/archive-free/pdf?res=980CE4DE133FE233A25757C0A96E9C946496D6CF>

¹⁶ Տե՛ս, <http://www.genocide-museum.am/eng/photos/s1.gif> :

քրիստոնյաները Թուրքիայում¹⁷: Սա, ըստ էության, Թուրքիայի կողմից հայաբնակ նահանգներում տեղացիներին բնաջնջելու պլանի կազմակերպման և իրականացման ևս մեկ արձագանք էր՝ ուղղված ԱՄՆ-ի տեսական անտարբեր չեզոք դիրքորոշման «խախտմանը» և նպատակաուղղված Ամերիկայի կողմից անմիջական օգնություն ստանալուն ու այժմ արդեն որպես «պետական հանցագործություն»¹⁸ բնորոշվող «քրիստոնյա տարրի ոչնչացման»¹⁹ միտում ունեցող իրողության հնարավոր կանխարգելմանը:

Արդեն սեպտեմբերի կեսերից ԱՄՆ-ի չեզոքությունը փոխվում է որոշակի կանխարգելիչ նպատակադրումներով ու վերաբերմունքով, որի արտահայտությունը «Նյու Յորք Թայմս»-ի 1915 թ. սեպտեմբերի 24-ի համարում հրապարակված թուրքերի և քրդերի կողմից քրիստոնյաների սպանող դադարեցնելու Վաշինգտոնի պահանջն էր²⁰: Նախատեսվում էր մի քանի օրվա ընթացքում դժբախտ հայերի օգնության ծրագիր մշակել: Չնայած ԱՄՆ-ը փորձում էր դադարեցնել հայերի սպանողը, այնուամենայնիվ, թուրքերի՝ «Հայաստանն առանց հայերի» ծրագրի իրագործումը շարունակվում էր:

1915 թ. հոկտեմբերից «Նյու Յորք Թայմս»-ում տեղ են գտնում ԱՄՆ-ում սկսված մարդասիրական շարժման արձագանքները, որոնք միտված էին այս կամ այն չափով միջոցներ տրամադրելուն և մի ամբողջ ազգի բեկորները փրկելուն: Հոկտեմբերի 4-ին լրագրի էջերում տպագրվում է դեռևս սեպտեմբերի կեսերին ԱՄՆ-ում ստեղծված Հայկական կոտորածների ուսումնասիրման ամերիկյան կոմիտեի զեկույցը՝ կազմված այդ ժամանակահատվածում տեղի ունեցած դեպքերի վերաբերյալ ամերիկյան դիվանագետների վկայություն-

¹⁷ Sté u, The New York Times, September 5, 1915, 1,500,000 armenians starve:

¹⁸ Ինչպես լուսաբանել Հայոց ցեղասպանության թեման, էջ 12:

¹⁹ <http://www.armenian-genocide.org/9-14-15.html>:

²⁰ Sté u, The New York Times, September 24, 1915, Washington Asked to Stop Slaughter of Christians by Turks and Kurds.

ները հավաստող և Հայոց ցեղասպանության առանձին դրվագները պատկերող հրապարակումներից: Ջեկույցը հայերի նկատմամբ թուրքերի չարագործությունների, վայրագությունների վերաբերյալ կոմիտեի կողմից իրականացված հետազոտությունների արդյունք է²¹:

Հոկտեմբերի 7-ին թերթը հրապարակում է տեղեկատվություն հայ մտավորականության սպանդի մասին, ինչպես նաև Կ. Պոլսում ամերիկյան դեսպան Սորգենթաուի՝ Թուրքիայում գտնվող հայերին օժանդակելու և նյութական օգնություն ցուցաբերելու մասին հեռագիրը²²:

Թերթի հոկտեմբեր ամսվա համարներում Թուրքիայի կառավարության ճնշմամբ զետեղվում է նաև հայերի նկատմամբ իրականացվող գործողությունները հերքելու և քողարկելու մասին տեղեկատվություն: Ընդ որում, ինչպես հոկտեմբերի 10-ի համարում թերթը հայտնում է, օսմանյան մայրաքաղաքում հայերի նկատմամբ խիստ միջոցներ առհասարակ չեն նախատեսվում և իրականացվում: Նման ժխտողականության հիմքում նաև Գերմանիայի կառավարության կողմից ներկայացված առարկություններն էին²³:

Թերթի հոկտեմբերի 18-ի համարը հանդես է գալիս Նյու Յորքում տեղի ունեցած ժողովում հայերի կոտորածի դեմ հանրահավաքի և պաշտոնական բողոք ներկայացնելու որոշման մասին լրատվությամբ²⁴: Ընդ որում՝ զուտ տեղեկատվություն հաղորդելու գործառույթից բացի՝ «Նյու Յորք Թայմս»-ի լրատվությունը բնորոշվում է նաև թուրքական

²¹ St' u, The New York Times, New York, Monday, Oktober 4, 1915, Report of Eminent Americans Says They are Unequaled in a Thousand Years.

²² St' u, The New York Times, Thursday October 7, 1915, Already has \$75,000 to help armenians....

²³ St' u, The New York Times, published: Oktober 10, 1915, Pleas for Armenia by Germany futile.

²⁴ St' u, The New York Times, Monday, Oktober 18, 1915, Thousands protest Armenian murders.

կայսրությունում հայերի համար ստեղծված իրավիճակի, թուրքերի անմարդկային գործողությունների և հայերի զանգվածային կոտորածների նկատմամբ ԱՄՆ-ի քննադատական վերաբերմունքի դրսևորումներով: Վերջինս արտահայտվում է հոկտեմբերի 17-ին տեղի ունեցած համաժողովի ընթացքում մասնակից անդամների կողմից ներկայացված զեկույցներում, որոնցով դատապարտվում էին տեղի ունեցած չարագործությունները և որպես այդ դաժանությունները դադարեցնելուն միջնորդող խնդրագիր՝ ուղղվում Գերմանիայի կայսրին:

Նոյեմբերի 1-ին լրագրի էջերում տեղ է գտնում ամերիկյան կոմիտեի հայտարարությունը, որում ասվում է. «Թուրքերի կողմից հայերի բնաջնջմանն ուղղված պատերազմն այնքան սարսափելի է, որ երբ բոլոր փաստերը հայտնի դառնան, աշխարհը կգիտակցի, որ տեղի է ունեցել պատմության մեջ ամենամեծ, ամենացավալի և ամենականայական ողբերգությունը»²⁵: Հաջորդիվ բերվում են այդ ողբերգությունը հավաստող այլ մանրամասներ:

Լրագրի 1915 թ. դեկտեմբերի հրատարակություններում տեղի ունեցած կոտորածների առնչությամբ շարունակաբար դրսևորվում է ԱՄՆ-ի քննադատական ու դատապարտող դիրքորոշումը: Մեծ տեղ են հատկացվում Ամերիկյան կոմիտեի հայտարարություններին, որոնք որոշ մանրամասներ են հաղորդում հայերի նկատմամբ շարունակաբար իրականացվող կոտորածների բնույթի և ծավալների, դրանց ընդգրկման սահմանների, զոհերի թվի մասին և ընդգծում թուրքերի այդ բռնարարքների նախապես պլանավորված և կանխամտածված լինելու, ինչպես նաև Թուրքիայի կառավարության գործելակերպի միտումնավորության հանգամանքը:

1915 թ. սեպտեմբեր-հոկտեմբեր ամիսների համեմատությամբ՝ 1916 թ. թերթում Հայոց ցեղասպանության արձագանք-

²⁵ St' u, The New York Times, November 1, 1915, Aid for Armenians blocked by Turkey.

ներն անհամեմատ նվազում են և հրապարակվում նկատելի ընդհատումներով: Այսուհանդերձ՝ 1916 թ. սկզբներին թերթում դարձյալ հրատարակվում են հայերի դաժան կոտորածների և քսոքրի մասին վկայող ծավալուն պատմություններ:

1916 թ. օգոստոսի 21-ին թերթը հաղորդում է Օսմանյան կայսրությունում տեղի ունեցածի մեջ Գերմանիայի դերակատարության մասին: Այն հստակեցվում է փախստականների հիմնադրամի քարտուղարի ներկայացրած այն փաստարկներով, որոնց համաձայն՝ ունենալով մեծ ազդեցություն Օսմանյան կայսրությունում և Փոքր Ասիայում՝ «Գերմանիայի կառավարությունը ոչինչ չի արել ջարդերը դադարեցնելու համար»²⁶: Նա նաև հերքում է կորուստների թվի չափազանցվածության վերաբերյալ լուրերը, որոնք հրապարակվել էին Անգլիայում, և կոնկրետ թվեր նշում 1 000 000 գոհերի ու արտաքսվածների, 500 000 սպանվածների և դեպի լեռները քշված 200 000 փախստականների վերաբերյալ: Թերթում մեջբերվում է ամերիկյան միսիոների տրամադրած տեղեկատվությունը, ով հայերին օգնելու խնդրանքով գերմանացի հյուպատոսներին հղած իր դիմումին ի պատասխան ստացել էր հետևյալ պատճառաբանությունը. «Մենք չենք կարող միջամտել Թուրքիայի գործերին»²⁷:

Հաջորդ՝ նոյեմբերի 12-ի համարում թերթում տպագրվում են ամերիկյան կոմիտեի կողմից տրամադրված և մինչ այդ Փարիզի կառավարության արխիվներում պահվող այն փաստաթղթերի թարգմանությունները, որոնք հայերի սարսափների և ականատես գերմանացիների կողմից տրված վկայություններ և մանրամասներ էին հաղորդում: Դրանց հեղինակների անունները պահվում էին գաղտնի, չէին հրապարակվում՝ «ակնհայտ զգուշավորության նկատառումներով»²⁸:

²⁶ <http://www.armenian-genocide.org/8-21-16.html>

²⁷ Նույն տեղում:

²⁸ St. u, The New York Times, November 12, 1916.

Այդ փաստաթղթերից մեկում ևս մեկ անգամ այն միտքն է արտահայտվում, որ «չնայած գերմանական ժողովուրդը հավանություն չի տալիս այդ ոճրագործությանը, այնուամենայնիվ, Գերմանիայի կառավարությունը չի միջամտում՝ հաշվի առնելով իրենց թուրք դաշնակիցներին»²⁹:

Այսպիսով՝ ամերիկյան մամուլի առաջատար «Նյու Յորք Թայմս» թերթում 1914-1916 թթ. տեղ գտած լրատվության ուսումնասիրությունից պարզվում է, որ Հայոց ցեղասպանության արձագանքները զգալի տեղ են գրավում լրագրի էջերում: Ուսումնասիրության համար ընտրված լրագիրն արժեքավոր նյութեր է պարունակում քննվող հարցի առնչությամբ, նպաստում Հայոց ցեղասպանության մի շարք հիմնահարցերի պարզաբանմանը: Թերթում հրատարակված նյութերն արտացոլում են Օսմանյան կայսրությունում տեղի ունեցած և արդեն հարյուրամյա պատմություն ունեցող ողբերգությունը, լուսաբանում Հայոց ցեղասպանության առանձին փուլերը տարրորոշող, անարձագանք մնացած հանգամանքները բացահայտող և տեղի ունեցածի առավել ամբողջական պատկերն ստեղծող արժեքավոր փաստեր ու մանրամասներ և հնարավորություն տալիս պարզաբանելու այդ ժամանակահատվածում տեղի ունեցած իրողությունների նկատմամբ ԱՄՆ-ի պաշտոնական դիրքորոշումը:

ОТЗЫВЫ О ГЕНОЦИДЕ АРМЯН В ГАЗЕТЕ "НЬЮ ЙОРК ТАЙМС" ЗА 1914-1916 ГГ.

Гаяне Галстян
(резюме)

Публикации газеты "Нью-Йорк Таймс" за 1914-1916 гг. во всеобъемлющей форме и досконально отражают разобла-

²⁹ Նույն տեղում:

чающие подробности постепенного планирования и отдельных этапов осуществления Геноцида армян.

Сопоставление и взаимосвязанное изучение опубликованных в газете отдельных писем, объявлений, отчётов, сообщений, докладов, свидетельств очевидцев играют важную роль в выявлении программы турков, направленной на уничтожение армян, и являются проявлением территориально-временного и объёмного охватывания структуры Турции. Богатый материал, изложенный в газете, отражает целостную картину антиармянских событий, имевших место в Османской империи, что взаимосвязано с этапами геноцида армян и выявляет динамику его развития.

THE RESPONSES ON ARMENIAN GENOCIDE IN NY TIMES FROM 1914 TO 1916

Gayane Galstyan
(summary)

The publications of NY Times from 1914 to 1916 were comprehensive and though in response to the organization and implementation of Armenian Genocide, This shared revealing details such as gradual developments in particular phases also. The combination of the testimonies of witnesses and interconnected researches plus separate letters that have been published in the magazine lead to many announcements, reports, press-releases and the evidences. This audibly proved numerous testimonies and details which express Turkey's program content against Armenian mankind. The rich materials included in the magazine was the reply to the complete picture of anti Armenian events that took place in Osmanian Empire. Those events interconnected the phases of the Armenian Genocide and specify the periods of its development.